

36-Ahmed Paşa ve Ahmed-i Rıdvân'ın "la'l" redifli kasidelerinin mukayesesi**Kamile ÇETİN¹**

APA: Çetin, K. (2022). Ahmed Paşa ve Ahmed-i Rıdvân'ın "la'l" redifli kasidelerinin mukayesesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (26), 582-602. DOI: 10.29000/rumelide.1073996.

Öz

Klâsik dönem Türk şairleri, şiirlerinde birçok malzemeyi farklı tasavvurlarla söz konusu etmişlerdir. Bir kısım unsurları ise, değişik nazım şekillerinde redif olarak seçmişlerdir. Redif sözcükleri, manalarına, ses değerlerine, renk, şekil, koku ilgilerine göre, şiirlerde türlü çağrışımlara zemin hazırlamışlardır. Şairler, birçok başka unsurun yanında bir kısım objelere de rediflerde yer vermişlerdir. Renkleriyle, parlaklıklarıyla dikkati çeken bazı değerli taşlar, beyit düzeyinde ele alınmalarının yanında, redif olarak kullanılmışlardır. Bu bağlamda, firuze, lâl, mercan, yakut gibi değerli taşlar, başta teşbih olmak üzere, farklı edebî sanatlarla konu edilmişlerdir. Esasen başka renkleri de bulunmakla birlikte, daha ziyade kırmızı rengiyle ön plana çıkan lâl, şairlerin kayıtsız kalmadığı kıymetli taşlardandır. XV. yüzyıl şairlerinden Ahmed Paşa'nın Fatih Sultan Mehmed ve XVI. asır şairlerinden Ahmed-i Rıdvân'ın Sultân II. Bâyezid için yazdıkları "la'l" redifli kasideleri vardır. Kasidelerden ilki elli dokuz, ikincisi yirmi beş beyittir. "*mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün*" kalıbıyla yazılan şiirlerin redif ortaklığı yanında kafiye de ortaktır. Bu bakımdan, Ahmed Paşa'nın şiiri zemin/model şiir, Ahmed-i Rıdvân'ın kasidesi ise, ona yazılmış bir naziredir. Her iki manzumede, klâsik kaside bölümleri olan nesib, medhiye, fahiye bölümleri vardır. Ahmed Paşa'nın kasidesinde dua bölümü bulunurken Ahmed-i Rıdvân'ın şiirinde dua bölümü yoktur. Makalede, "la'l" redifli kasideler; nazire, mazmun ortaklığı, redif kullanımı ve "la'l" kelimesinin tedailer bakımından mukayeseli olarak değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Ahmed Paşa, Ahmed-i Rıdvân, kaside, la'l

Comparison of Ahmed Pasha and Ahmed-i Rıdvân's odes with "la'l" redif**Abstract**

Classical period Turkish poets mentioned many materials in their poems with different conceptions. They have chosen some elements as redifs in different verse forms. Redifs have prepared the ground for various connotations in poems according to their meanings, sound values, colors, shapes and smell interests. Words have prepared the ground for various connotations based on their meanings, sound values, color, shape and smell. Poets have placed included some objects in redifs as well as many other elements. Some precious stones, which attract attention with their colors and brilliance, are used as redifs as well as being handled at the level of couplets. In this context, precious stones such as turquoise, garnet, coral and ruby have been the subject of different literary arts, especially similes. Although there are other colors, the garnet, which stands out with its red color, is one of the precious stones that poets do not ignore. There are eulogies with "la'l" redif that were written by the 15th century poet Ahmed Pasha for Sultan Mehmed II and the 16th century poet Ahmed-i Rıdvân for Bayezid II. The first eulogy is fifty-nine, the second one is twenty-five couplets. The poems written

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (Isparta, Türkiye), kamilecetin80@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1676-0234 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 29.12.2021- kabul tarihi: 20.01.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1073996]

with the pattern "mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün" have a common rhyme as well as redif partnership. In this respect, Ahmed Pasha's poem is a ground poem and Ahmed-i Rıdvân's ode is a nazire written for it. In both verses, there are sections of nasib, medhiye and fahriyya, which are the sections of classical eulogies. While there is a prayer section in Ahmed Pasha's ode, Ahmed-i Rıdvân's poem does not have this section. In the article, qasidas with "la'l" redif will be evaluated comparatively in terms of nazire, mazmun partnership, use of redif and the connotations of the word "la'l".

Keywords: Ahmed Pasha, Ahmed-i Rıdvân, qasida, la'l

Giriş

Klâsik dönem Türk şairleri tarafından akik, elmas, firuze, mercan gibi değerli taşlar, farklı vesilelerle, şiirlerde söz konusu edilmiştir (Kırbıyık 2007: 61-75; Özgeriş 2016: 307-324; Toprak: 2017; Dağlar 2018: 30-35; Uysal Bozaslan 2019: 370-394; Yeşilbağ 2019: 689-712; Aslan Keskin 2021: 312-330). Bu bağlamda, lâl taşı da şairlerin zikrettikleri kıymetli taşlardandır. Esasen bir yakut çeşidi olan (Kutlar 2004: 229) ve farklı renkleri bulunan lâl (Kutlar 2005: 90), şiirlerde daha ziyade kırmızı rengiyle söz konusu edilmiştir. En makbulü Bedaḥşan'da çıkarıldığı için², *Lâl-i Bedaḥşanî* olarak da isimlendirilmiştir. Doğu edebiyatlarında sevginin dudağı için teşbih veya istiâre aracıdır. Hattatlarla müzehhiplerin yazı ve tezhipte kullandıkları, kırmızı adlı bir böcekten çıkarılan "kırmızı boya, mürekkep" anlamına gelen *lâl mürekkebi* (*la'li mürekkep*) de (Yazır 1974: 184; Pakalın 1993: 353) adını lâl taşından almaktadır (Yaman 2012/1: 130). Lâl taşının kırmızı renginin yanında kızıl, sarı, yeşil ve mor renkte olanları da vardır (Murad 2019: 123). Klâsik Türk Şiirinde, bir yakut çeşidi olarak açık kırmızı, bilhassa tamlama olarak kullanıldığında pembe renkli olanı ön plana çıkmıştır. Sevginin dudağından başka, "şarap, kan" ve "âşğın kanlı gözyaşlarıyla" ilişkilendirilmiştir. Şairlere göre, kayalarda saklı olan lâl, kaya kırılarak çıkarılır, ciğer kanıyla boyanır ve güneşte kurutulur³. Şiirlerde başta teşbih ve istiâre olmak üzere, farklı edebî sanatlarla birlikte ele alınmıştır (Pala 2003: 69-70). Şairler, şiirlerinin ne kadar değerli olduğunu ifade için lâl taşı benzetmesinden istifade etmişlerdir (Pala 2002: 295). Ayrıca redifi "lâl" olan şiirler de yazılmıştır (Kutlar 2005: 26).

Bilindiği üzere şiirde redifin farklı işlevleri vardır⁴. Şairler, diğer şiir şekillerinde olduğu gibi, zaman zaman kasidelerinde de birtakım obje adlarını redif olarak seçmişlerdir⁵. Kasidede bir obje, bir değerli taş olarak "la'l" kelimesini redif olarak kullanan iki isme rastlanmıştır. Şairlerden ilki, şairlerce üstat kabul edilmiş XV. asır şairlerinden Ahmed Paşa (d. 830/1426?-ö. 902/1496-97) (Alpaslan 1987: 10; Tarlan 1992: 11-12; Kut 1989: 111-112; Karabey 2014) diğeri ise, XV. yüzyılın ikinci yarısıyla XVI. asrın ilk yarısında yaşamış, doğum ve ölüm tarihi net olarak bilinmeyen (d.??/ö. 935-945?/1528-1538?) (Ünver 1986: 73-125; Çeltik 2011: 1-5; Savran, 2021) Ahmed-i Rıdvân'dır. Kasidelere redif, vezin, kafiye, anlatım özellikleri, teşbihler ve şairlerin yaşadığı dönem açısından bakıldığında Ahmed Paşa'nın kasidesi zemin/model şiir, Ahmed-i Rıdvân'ın kasidesi ise naziredir. Nazire kavramını tespitinde vezin, kafiye ve redif müşterekliğinin önemli olduğuna dair görüşler vardır. Diğer taraftan eda, mana ve muhteva da dikkate alınması gereken unsurlar arasında zikredilmiştir. Buna göre, zemin şiirde yer alan kavramların, işlenen konunun, öne çıkarılan bazı unsurların nazirede de ele alınması söz konusudur. Dikkat çekici bir husus da nazire şairi, zemin şiirin sahibini manzumesinde zikretmeyebilir (Köksal

² Bazı kaynaklarda lâl madeninün dünyada sadece Bedaḥşan'da bulunduğu bilgisi vardır; Kutlar 2005: 90.

³ Lâl taşının kırmızı rengini alması için taze ciğer kanı içine konulduğuna dair bir rivayet vardır; Südi-i Bosnevî 2020: 1227.

⁴ Bu konuda geniş bilgi için bkz Akün 1994: 402-403; Albayrak 2007: 523-524; Kurnaz 1997: 265-276; Macit 1996: 88; Sakallı 2008: 147-168.

⁵ Bu konuda bkz. Mermer 1997: 199-218; Çetin 2014: 572-628; Çetin 2019: 159-170.

2006: 31-47). Nazire geleneğinin şairlerin yetişmelerinde, şiir bilgilerinin artmasında önemli bir rolü vardır (Yavuz 2013: 360).

Farklı yüzyıllara ait divanlardan yapılan taramalar neticesinde, redifi "la'l" olan ve Ahmed Paşa ile Ahmed-i Rıdvân'ın kasideleriyle benzerlik gösteren gazellere rastlanmıştır. Buna göre, XV. yüzyıldan Mesîhî, Tâcî-zâde Cafer Çelebi, XVI. asırdan Bâkî ve XVII. yüzyıldan Kâtib-zâde Sâkîb, "la'l" redifli gazeller yazmış şairler olarak tespit edilmiştir. Yapılacak daha geniş çaplı bir tarama neticesinde bu sayının artması muhtemeldir. Mesîhî'nin gazeli, yedi beyittir (Mengi, 2020: G. 143, 208). Lâl, "sevgilinin dudaklarına öykündüğü için utanıp yüzü kızarmış kimse, sevgilinin âşığın kanlı gözyaşlarından yapılmış küpesi, şarap taşı (Çelik 2019: 27), âşığın kanlı gözyaşları, kan yutarak itibar bulmuş kişi" olarak tasavvur edilmiştir. Tâcî-zâde Cafer Çelebi, gazelini beş beyit olarak kaleme almıştır (Erünsal 2008: G. 117, 413-414). Şair, lâl taşı için "sevgilinin dudağına özendiği için utanıp yüzü kızarmış kimse, âşığın dikene benzeyen kirpiklerindeki gülü andıran gözyaşları, sevgilinin her nefeste misk saçan dudağı, rengini güneşten almasına atfen âşığın güneş gibi olan sevgili için döktüğü kanlı gözyaşları, kolayca kırılması özelliğiyle şairin rakip tarafından kırılan gönlü" ilgilerine yer vermiştir. Bâkî'nin gazeli, on beyitten oluşmaktadır ve bir övgü şiiri olarak Sultan Selim için yazılmıştır (Küçük Tarihsiz: G. 311, 212-213). Şair için lâl; "sevgilinin şirin dudağından utanan, onun güzel sözleri karşısında kırılan, mâşuğun dudağına âşik olup toz toprak içinde kalmış düşkün kimse, sevgilinin latif ve parlak dudaklarıdır. Yaprakları ve meyveleri lâl taşı olan bir dal, âşığın küpesi, lezzetli şarap, padişahın ihsanıyla madende en halis derecesine ulaşan taş, güneş mesabesindeki Sultan'ın madene bağışladığı kadehinin feyziyle oluşan kıymetli taş, nar ağacının dalı, Bâkî'nin şiiri" dir. Kâtib-zâde Sâkîb ise, la'l redifli gazelini beş beyit olarak kaleme almıştır (Kırbıyık 2017: G. 391, 732-733). "Sevgilinin dudağından utanan, bu sebeple erimiş lâl taşına dönen su, sevgilinin dudağıyla aynı renk ve çeşnide olan halis şarap" şairin lâl taşıyla kurduğu ilgilerdendir. Diğer taraftan, "değerini arttıran şeyin su olduğu, aslında siyah bir taş olmasına rağmen, rengini güneşten aldığı" söylenmiştir. Şair, "gonca istiâresiyle karşıladığı sevgilinin lâl renkli dudağının hayaliyle taze ve kırmızı mürekkeple yazılan kitabını, kuvvetle muhtemel divanını" da lâl taşına benzetmiştir. Gazellerle ilgili dikkati çeken bazı hususlar vardır. Buna göre, bahsi geçen beş gazel, Ahmed Paşa'nın ve Ahmed-i Rıdvân'ın la'l redifli kasideleriyle aynı kalıpla, yani "*mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*" kalıbıyla kaleme alınmışlardır. Kâtib-zâde Sâkîb hariç, diğer şairlerin gazelleri, kafiye bakımından Ahmed Paşa ve Ahmed-i Rıdvân ile aynıdır ve "-âr" kafiyesiyle yazılmışlardır. Kâtib-zâde, kafiye için "-âb" hecesini tercih etmiştir. Bu durumda, "la'l" redifli şiirlerin kafiyelerinde zengin kafiye kullanılmıştır. Şekli benzerliklerin yanında, la'l taşının şiirlerde ele alınışı, başta teşbih olmak üzere, kurulan diğer ilgiler de, makalede ele alınan "la'l" redifli kasidelerle benzerlik ve bazen de müştereklik göstermektedir.

Ahmed Paşa, Fatih Sultan Mehmed adına 59 beyitten oluşan "la'l" redifli bir kaside kaleme almıştır (Tarlan 1966: 32-37; Tarlan 1992: 48-51). Şiirin kalıbı, "*mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*"dür. Kasidenin ilk 19 beyti nesib, 20. beyti girizgâh, 21 ilâ 52. beyitler arası medhiye bölümüdür. Fahriye bölümü, 53.-57. beyitler olarak düzenlenmiştir. Kasidenin son iki beyti de dua bölümü olarak nitelendirilebilir. Ahmed-i Rıdvân Divanı'nda Sultan II. Bâyezid için kaleme alınmış 25 beyitten oluşan bir kaside vardır (Çeltik 2011: 241-242). Şiirin ilk 15 beyti nesib, 16. beyit girizgâh, 17 ve 24. beyitler arası medhiye ve son beyit de fahriye durumundadır. Şair, dua bölümüne yer vermemiştir. Kaside, "*mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*" kalıbıyla yazılmıştır.

İki kasidenin muhteva özellikleri bakımından mukayese edilmesi

Çalışmanın bu kısmında Ahmed Paşa ve Ahmed-i Rıdvân'ın nesib kasidelerinin, medhiye, fahriye ve dua bölümlerinde lâl taşıyla ilgili hangi tasavvurlara yer verdikleri ortaya konulacaktır. Parlaklık çağrışımı bulunan kırmızı renkli lâl taşının diğer renklerle, kıymetli taşlarla, madenlerle, ele alındığı edebî sanatlarla ve söz konusu edildiği mazmunlarla iki şiirdeki yansımaları üzerinde durulacaktır.

1. Kasidelerin nesib bölümleri

Ahmed Paşa ve Ahmed-i Rıdvân, kaleme aldıkları kasidelerinin nesib bölümlerinde lâl taşıyı merkeze alarak birtakım tahayyüllere yer vermişlerdir. Dikkati çeken husus, şairlerin lâl taşıyı "sevgilinin dudağı, ağzı, âşğın kanlı gözyaşları, şarap" gibi müşterek teşbihlere konu etmeleridir. Ancak anlatımları ve kurguları elbette birbirinin aynı değildir. Bununla birlikte, Ahmed-i Rıdvân'ın, Ahmed Paşa'nın kasidesinin nesib bölümünden bazı tasavvurları doğrudan aldığı görülmüştür. Dilenci kimliğindeki âşğın, sevgiliden lâl taşıya benzeyen buse talebi, bu bağlamda zikredilebilir. Ahmed Paşa, dünyanın zümrüt yeşili örtüyle bezendiği bir atmosferde sâkiye âl (hile) etmeyip eline lale gibi lâl renkli kadehi almasını söylemiştir. Neredeyse aynı anlatım, Ahmed-i Rıdvân'da da vardır. Buna göre Rıdvân, çimenliğin zümrüt elbiseyle bezendiği bir sahne çizmiştir. Şairin sâkîden isteği, naz etmeyip eline lale gibi lâl renkli kadehi almasıdır. Ahmed Paşa, sevgilinin bir gülüşünün, Ahmed-i Rıdvân ise, inciye benzeyen kelamının yüz bin lâl taşından daha değerli olduğunu söylemişlerdir. Ahmed-i Rıdvân, Ahmed Paşa'nın medhiye bölümünde yer verdiği bir ilgiyi, oldukça yakın ifadelerle nesib bölümünde zikretmiştir. Ahmed Paşa'da, gözyaşları ve yanak, memdûhun kapısında altınla işlenmiş lâl döşemektedir. Ahmed-i Rıdvân'da ise, gözyaşları ve yanak, sevgilinin gezintisini güzelleştirmek için altınla işlenmiş lâl görevindedir.

1.1. Ahmed Paşa'nın kasidesinin nesib bölümü

Ahmed Paşa, sevgilinin dişlerini inci, dudağını ona perdedâr olmuş lâl olarak nitelendirmiştir. Perdedâr; "başta padişahlar olmak üzere, devlet ileri gelenlerinin kapı perdeleri yanında duran hademe" (Pakalın 1993: 771) demektir. İnci dişlerin her biri, şairin gözünden binlerce lâl düşmesine sebep olmuştur. Böylece sevgilinin dudakları yanında, şairin kanlı gözyaşları da lâl taşıyla ilişkilendirilmiştir. Lâlin taşıdığı kırmızılık ve parlaklık ilgisi, incide parlaklık ve beyaz renk çağrışımıyla sağlanmış görünmektedir:

*Lü'lü' düşün kim olmuş ana perde-dâr lâ'l
Her dânesi düşürdi gözümde hezâr lâ'l*

Ödağacı, Osmanlı toplumunda tütsü için kullanılan maddelerin başında gelmektedir. Bir miktar ödağacı parçası ıslatılıp içinde kömür ateşi bulunan bir buhurdana konulmakta, misafirlere sunulmaktadır. Buhurdandan çıkan duman, sakal, baş, sarık gibi kısımları kokulandırmada kullanılmaktadır (Kömürciyan 1988: 124). Şaire göre, sevgilinin yanağındaki ben, âşğın gönlünde ateşe konmuş ödağacı gibi bir etkiye yol açmıştır. Yanakla ödağacı arasında renk ilgisine dayanan bir teşbih vardır. Mücevher kutusu olarak nitelendirilen dudak, şairin gözünde lâl taşıyı yadigâr bırakmıştır. Bu beyitte de, lâl-gözyaşı benzetmesi söz konusu edilmiştir:

*Hâl-i ruhun dilümde kodı âteş üzere 'ûd
Dürc-i lebün gözümde kodı yâdigâr lâ'l*

Felek, geçmişte dokuz katlı olarak düşünülmektedir (Şentürk 1994: 135; Kurnaz 1995: 306). Lâl, sevgilinin dudağı ve şafak için benzetme vasıtası olmuştur. Ansızın şafak yerine sevgilinin dudağının aksi düşecek olsa, dokuz katlı felek kararsız olacaktır. Şairin, güneşe karşı tutulan lâl taşının türlü yansımalarla parlaması hakikatinden yola çıkarak, böylesi bir tasavvurda bulunmuş olması muhtemeldir:

*Düşse şafak yirine lebün 'aksi nâ-gehân
Fîlhâl ola bu nüh felek-i bî-karâr lâ'l*

Mercan, kırmızı renkli taşlardandır (Bozkurt 2011: 140). Sevgilinin mercan renkli dudağının hayaliyle kan yutup ölen bir âşığın adı yazılacak olsa mezar taşı dahi lâl taşına dönecektir. Beyitte, lâl taşının rengine atfen, "mercan renkli dudak, kan yutarak ölmek" ifadelerine yer verilmiştir. Diğer taraftan, lâl taşı-mezar taşı ilgisi, lâl taşının da nihayetinde bir taş olması hakikatine dayanmaktadır. Aynı zamanda, mezar taşlarındaki kitabelerin bilhassa cetvel kısımlarının kırmızı boyayla boyanmasına (Yılmaz 2013: 271) işarette bulunulmuş olabilir:

*Mercân lebün hayâline kan yutup ölenün
Adını yazsalar ola seng-i mezâr lâ'l*

Klâsik Türk Şiirinde sevgilinin siyah renkli ve hoş kokulu saçları miskle ilişkilendirilmiştir (Baytop-Bozkurt 2005: 181). Misk, sevgilinin saçlarının hevesi yüzünden her şeyle alâkasını kesmiştir. Lâl taşı ise, onun dudağının hayali sebebiyle memleketini terk etmiştir. Miskle sevgilinin saçları, lâl taşıyla dudağı arasında bir ilgi kurulmuştur:

*Kıldı saçun hevâsına kat'-ı alâka müşğ
İtdi lebün hayâline terk-i diyâr lâ'l*

Âşığın kıymetini artıran gam çekmesidir. Buna mukabil, lâl taşına itibar kazandıran kan yutmasıdır. Ahmed Paşa, zaten kıymetli ve kırmızı renkli bir cevher olan lâl taşının rengini, değerini onun kan yutmasına bağlamıştır. *Kan yutmak*; "eziyet çekmek" (Şemseddin Sâmî 1995: 1039) manasında bir deyimdir:

*Gam çekmeyince kıymeti artar mı 'âşıkun
Kan yudmayınca buldı mı hiç i'tibâr lâ'l*

Cennet, şairlerin sevgilinin kûyu (mahallesi, köyü) için kullandıkları teşbihlerden biridir (Pala 2002: 292). Klâsik Türk Şiirinde âşık, kanlı gözyaşları dökmektedir (Pala 2002: 6). Sevgilinin bulunduğu yer, cennettir. Bazı zamanlar, buranın her tarafı, âşığın değerli taşlara benzeyen yaşlarıyla âdeta lâl taşına dönmetedir. Şair, bir kez daha kanlı gözyaşlarıyla hem şekil hem de renk esası sebebiyle lâl taşı arasında bir benzerlik kurmuştur:

*Demler gelür ki cennet-i kûyında dilberün
Eşküm cevâhiri ile olur her civâr lâ'l*

Yetim, Klâsik Türk Şiirinde gözyaşı için yer verilen teşbih unsurlarındandır (Pala 2002: 152; Deniz 2004: 92). Dilenci ise, şiiirlerde zaman zaman âşık için kullanılan benzetmelerden biri durumundadır (Dikmen-Çetin 2008: 528). Ahmed Paşa, kendisini dilenciye, gözyaşını yetime teşbih etmiştir. Dilenci

kimliğindeki şair, gözyaşı yetimini alıp sevgilinin yanına gelmiştir. Sevgilinin güzellik zekâtından beklediği karşılık, kendisine lâl kıymetinde olan busesini sunmasıdır:

*Geldüm yetim-i eşk ile hüsnün zekâtına
Sun bûsen ile sâyilüne ey nigâr lâ'l*

Ahmed Paşa, baharın gelişini *cihanın zümrüt yaygıyla bezenmesi* olarak ifade etmiştir. Şairin böyle bir atmosferde sâkiden isteği, hile etmeyip eline lâle gibi lâl renkli kadehi almasıdır. Beyitte renk münasebeti sebebiyle lâl taşıyla lâle arasında bir ilgi söz konusudur. Diğer taraftan lâl, içinde kırmızı şarap bulunan kadeh için istiâre durumundadır. "Âl etmek" ifadesindeki âl, hem "aldatma, düzen, tuzak, hile" anlamındaki (Türkçe Sözlük 1998: 69) kelimeyi hem de al (kırmızı) rengi (Türkçe Sözlük 1998: 69) hatırlatmaktadır. Beyte hâkim olan renk tablosu, yeşil ve kırmızı renkleridir:

*Sâkî cihân bezendi zümürriid bisât ile
Âl etme al elüne yine lâle-vâr lâ'l*

"Deryâ-yı la'l" terkininin anlamı; "şarapla dolu zarf" demektir (Şükûn 1996: 885). Ahmed Paşa, lâl ile derya, altınla zevrak (kadeh) (Turan 2009: 1027) arasında bir ilgiye yer vermiştir. Şair, havanın mücevher, toprağın lâl saçtığı bir mevsimden, kuvvetle muhtemel bahardan söz etmiştir. Böyle bir zamanda beklenen ve istenen, altın zevrakı lâl deryasına bırakmasıdır. Her taş gibi, lâl taşının aslının toprak olduğu gerçeğine de göndermede bulunulmuştur:

*Deryâ-yı lâ'le zevrak-ı zer sal bu demde kim
Gevher saçar havâ bitürür hâk-sâr lâ'l*

Sevgili, gül yanaklı bir güzeldir. Şairin ondan talebi, zayıf bedenini kanlı gözyaşlarına gark etmemesidir. Yani, kendisine çok eziyet çektirip çok ağlatmamasıdır. Bu hâli ifade için kullandığı bir başka tasavvur da, ince bir ipliğe lâl taşlarını dizmemesidir. Beyitte lâl taşının gerdanlık yapımında kullanılışına (Dikmen-Çetin 2012: 78) atıfta bulunulmuştur. Leff ü neşr yoluyla "ten-i zaif-bir ince iplik"; "kanlı yaş-la'l taşına" karşılık gelecek şekilde kullanılmıştır:

*İtme ten-i za'îfîmi kanlu yaşuma gark
Dizme bir ince ipliğe ey gül-'îzâr lâ'l*

Gûş-vâr (küpe), Klâsik Türk Şiirinde lâl taşıyla ve inciyle birlikte zikredilen bir kelimedir (Dikmen-Çetin 2012: 74-75). Beyitte sevgilinin kulağına asılan inci küpenin hayali söz konusudur. Bu hayal gerçekleşecek olsa, sevgilinin yanağına düşen aksiyile inci küpe, lâl taşından yapılmış bir küpeye dönecektir. Beyitte kırmızıya eşlik eden renk, beyazdır:

*Dür gûş-vâr asılsa bünâ-gûşun üstine
'Aksi ile haddünün ola ol gûş-vâr lâ'l*

Klâsik Türk Şiirinin başka şairlerinde de görüldüğü gibi (Pala 2002: 269), sevgili, güzelliğin maden ocağıdır. O, bu ocağa lâl taşına benzeyen dudağından kıymet vermektedir. Sevgilinin bir gülüşünün pahası yüz bin lâl taşından daha değerlidir:

*Ey kân-ı hüsne lâ'l-i lebinden behâ viren
Bir handenün bahâsı degül sad hezâr lâ'l*

Sevgili, şaire dudağının söziünü diline çok almaması ikazında bulunmuştur. Bu uyarısını lâl taşının elması kırabileceği hakikatine dayandırmıştır. Beyitte şair, elmas-dil, lâl-dudak ilgisine yer vermiştir. Elmas, "mücevher olarak kullanılan, saydam, değerli taş; elmastraş" (Türkçe Sözlük 1998: 703) karşılığında kullanılmıştır. Diğer taraftan, madenler arasında camı kesebilme özelliğine sahip olan yegâne maden, elmadır (Pala 2002: 147). Ahmed Paşa, elmasın hem sert hem de kıymetli bir taş oluşuna (Tolasa 2001: 484) vurgu yapmıştır:

*Didi lebüm sözün inen alma zebânuna
Elmasdan sakın ki bulur inkisâr lâ'l*

Aşağıdaki beyitte aşkbâz olduğu ifade edilen bir derviş tasavvuruna yer verilmiştir. Bu dervişin kerametlerinden biri de, göz yumup açınca kadar her kenarı lâl taşıyla doldurmasıdır. Beyitte simya ilmi vasıtasıyla yapay değerli taşların üretimini (Burckhardt, 1999: 95) hatırlatan bir tasavvura yer verilmiştir. Aşkbâz kelimesinin "yalandan âşıklık satan, âşık-ı kâzib" (Şemseddin Sâmî: 938) manası da suni kıymetli taş üretimine işaret etmektedir:

*Dervîş-i 'ışk-bâza kerâmet degül mi kim
Bir göz yumup açınca olur her kenâr lâ'l*

Âşık şairin kanlı gözyaşları, sevgilinin zülfünün ucundadır. Bu sahneyi gören, "Ne kadar hoş bir latifedir; yılan, ağzında lâl tutar" demektedir. Beyitte kanlı gözyaşlarıyla lâl taşı ve sevgilinin zülfüyle yılan arasında bir teşbih ilgisi bulunmaktadır:

*Kanlu yaşımı zülfün ucunda gören didi
Rengîn lâtifedir tutar ağzında mâr lâ'l*

Gevher (cevher), kıymetli taş ve mücevherdir (Pala 2002: 100). Sevgili, cefa taşıyla şairin gönlünü kırmıştır. Oysa gönül, bir gevherdir. Nazlı sevgilinin kırdığı kalbe karşılık olmak üzere, lâl vermesi gerekmektedir. Lâl ile kastedilen, dudak olmalıdır. Beyitte yer alan "ıvaz" kelimesi, kısas (Dağcı 2002: 488-495) kavramını akla getirmektedir:

*Urdun cefâ taşı ile sıdun çünkü gönlümü
Gevher sıdun 'ıvaz gerek ey şive-gâr lâ'l*

Osmanlı saraylarının kapılarında altın varaklı süslemeler kullanılmıştır (Ateşöz 1994: 6). Murassa ise, "aralarında kumaşın da yer aldığı birtakım malzemelerden yapılan eserleri, kıymetli madenler ve değerli taşlarla süsleme sanatı"dır (Eke 2017: 9). Şairin gözyaşı ve yanağı, sultan sevgilinin sarayının meydanını kıymetli taşlarla süslemek arzusundadır. Bunun için de, onun kapısında altınla işlenmiş lâl döşemektedir. Şair, sarı yanağıyla altın yaldız, gözyaşıyla da lâl taşı arasında bir benzerlik ilgisine yer vermiştir:

*Ferşin murassa' itmege sahn-ı sarâyunun
Eşk-ü-ruhum kapunda döşer zer-nigâr lâ'l*

Sevgiliden istenen, şarap içmesidir. Böylece dudağının izi, kadehin kenarında kalacaktır. Bu tablo, *kadehin kulağına lâl taşından yapılmış bir küpe takılması* imajına yol açmaktadır:

*Nûş eyle câm-ı bâdeyi nûşin lebünle kim
Gûş-i kadehde zeyn ola bir gûş-vâr lâ'l*

1.2. Ahmed-i Rıdvân'ın kasidesinin nesib bölümü

Ahmed-i Rıdvân, kasidesinin ilk beytinde lâl taşıyla birlikte, "dür-bâr (inci saçan), şâhvâr (hükümdara layık ve yaraşır; iri taneli ve alâ cins inci) (Şemseddin Sâmî 1995: 768), lü'lû (inci)" kelimelerini zikretmiştir. Sevgilinin ağzını, şekil ve renk ilgisi itibarıyla hokkayla ilişkilendiren şair, yine renk ve kıymet ilgisinden dolayı lâl taşıyla bağlantı kurmuştur. Dişler için inci benzetmesine yer vermiştir. Kırmızı renkli bir hokka içinde bulunan ağız, dişlerle birlikte, hem lâl hem inci teşbihleriyle karşılanmıştır. Böylesi güzellikteki ve kıymetteki bir ağızdan elbette değeri yüz bin lâl taşına bedel olan inci gibi sözler dökülmesi kaçınılmazdır. Ahmed-i Rıdvân, daha ilk beyitten itibaren kırmızı rengin⁶ ve ışıltının ön planda olduğu bir tablo resmetmeye başlamıştır:

Dür-bâr-ı hokka-i deheni şâhvâr la'l
Lü'lû kelâmının semeni sad hezâr la'l

Şair, kasidenin ikinci beytinde kırmızı ve beyaz renklerin hâkim olduğu bir sahneye yer vermiştir. Bahreyn ile göz, Rum (Anadolu ülkesi) ile inci, Habeş ile "ben" arasında teşbih ilgisi kurmuştur. "İki deniz" manasına gelen Bahreyn, Klâsik Türk Şiirinde hem güzel hem de en kıymetli incilerin anavatanı olarak kabul edilir (Yeniterzi 2010: 304). Anadolu, beyaz tenli insanların yaşadığı bir yer olmasından (Yeniterzi 2010: 315) ve muhtemelen renk ilgisinden dolayı, inciyle ilişkilendirilmiştir. Sevgilinin yanağındaki siyah renkli ben ise, Habeş teşbihiyle (Yeniterzi 2010: 311) karşılanmıştır. Ahmed-i Rıdvân, Bahreyn'e teşbih ettiği gözünün Anadolu'yu inciyle doldurduğunu söylemiştir. Buna mukabil, sevgilinin Habeş renkli beninin aksettiği ve zaten çok ağlamaktan kıpkırmızı olmuş gözü, lâl taşına benzemiştir:

Bahreyni çeşmümün kluban Rûm'î pür-dürer
Hâl-i Habeş gözümde kodı yâdgâr la'l

Üçüncü beyte hâkim olan renk ise, bütünüyle kırmızıdır. Ahmed-i Rıdvân, ikisi de kırmızı renk çağrışımına sahip olan mercan ve dudak kelimelerini söz konusu etmiştir. Birdenbire, sevgilinin mercan renkli dudağının hikâyesini işiten lâl, madende huzursuzlanmış ve dışarıya çıkmıştır. Hüsn-i ta'lîl yoluyla lâl taşının oluşumu, sevgilinin mercan gibi kıpkırmızı olan dudağına öykünmesine bağlanmıştır. Beyitte "bîkarar" kelimesinin "kararsız, sebatsız, muztarip" (Şemseddin Sâmî 1995: 331) anlamı da düşünülebilir. Bu bağlamda, bir kısım kaynaklarda lâl ve mercanın, hem değerli hem de kullanan kişiyi rahatlatan taşlar olarak nitelendirilmesi (Demir-Kılıç 2003: 26) akla gelmektedir:

Mercân lebün hikâyetin işitdi nâgehân
Kân içre turmadı oluban bî-karâr la'l

Lâl, yüzük taşında kullanılan değerli taşlardandır (Tunç-Yeniterzi 2013: 2640). Gül yanaklı sevgilinin ağzı, inci gibi dişleri ihtiva etmesinden dolayı bir mücevher kutusudur. Şekli, yüzüğü hatırlatır. Zaman zaman mühür olarak da düşünülür. Üstelik bu kutunun içi parlak, iyi cins incilerle doludur. Nitekim lâl taşı, yüzüğe yakışır:

Dür-i dehânun oldı çü pür-lü'lû-yı hoş-âb
Olsa yüzükde yaraşur ey gül-'izâr la'l

Şair, takip eden beyitte sevgilinin dudağının şevkiyle gözlerinin kan saçtığını söylemiştir. Böyle bir durumda, cevhere benzeyen gözyaşlarıyla, her diyar lâl ile dolsa şaşılmaz. Beyitte tercih edilen şevk

⁶ Klâsik Türk Şiirinde kırmızı renk konusunda geniş bilgi için bkz. Demir 2015: 57-91.

kelimesinin "istek, heves" (Türkçe Sözlük 1998: 2089) manasının yanında "ışık" anlamındaki "şavk" okuyuşu da (Türkçe Sözlük 1998: 2079) çağrıştırılacak biçimde kullanılmıştır:

Şevk-i lebünle gözlerüm olursa hûn-feşân
Yaşum cevâhiriyle tola her diyâr la'l

Devam eden beyitte sevgilinin Kevser şarabına benzeyen dudağı sebebiyle sarhoş olup ölen bir kimseden bahsedilmiştir. Yâr tarafından katledilen bu kişiye lâl denmesine şaşmamalıdır. Kırmızı renk çağrışımı sebebiyle, "Kevser-leb, şarâb, maktul-i yâr" kelimeleri, "la'l" ile birlikte zikredilmiştir:

Kevser-lebün şarâb ile mest olup ölenün
Dinse 'aceb mi adına maktûl-i yâr la'l

Osmanlı sultanlarının yüzüklerinin mühür olarak kullanımı söz konusudur (Küçükbaşcı 2013: 56). Kâl; "cevherleri eritmek" (Redhouse 1987: 1419) anlamındadır. Ahmed-i Rıdvân, "kâl olmak (cevherler eritmek), zer (altın), taç, nigîn (yüzük, mühür, hâtem) (Şemseddin Sâmî 1995: 1471) ve la'l" sözcüklerini bir arada kullanmıştır. Böylelikle beyitte, hem sarı ve kırmızı renklerin hem de parlaklığın hâkim olduğu bir manzara canlandırılmıştır. Altının kıymeti eritildikten sonra altına dönüşmesiyle olur. Altın, işlem görmeden padişah tacı olmaz. Lâl taşı da yüzükte mühür olmasıyla ihtiyar sahibi olmuştur:

Kâl olmayınca olmadı zer tâc-ı şehriyâr
Buldı nigînün ile şehâ ihtiyâr la'l

Şairin objektifi, "mestâne, tîr-i müje, lâlezâr, la'l" kelimeleriyle bir kere daha kırmızının hâkim olduğu bir sahneye çevrilmiştir. Sevgilinin sarhoşu andıran gözlerinde her daim keramet vardır. Böylesi gözler, kırıpk okundan da destek alarak, dünyayı lâl taşıyla bir lâle bahçesine çevirmiştir:

Mestâne gözlerinde kerâmet hemîn ola
Tîr-i müjenden oldı cihân lâlezâr la'l

İlk sekiz beyitte üçüncü teklik şahıs ağzından anlatımını sürdüren şair, dokuzuncu ve onuncu beyitte birinci teklik şahıs ağzından konuşmaktadır. Ahmed-i Rıdvân, sevgilinin cömertliğinden ayrı düşmüştür ve inayet beklentisi içindedir. Bu hâliyle kendisini bir dilenci olarak nitelendirmekte, nazlı sevgilinin lâl renginde ve kıymetinde olan dudağından buse talebinde bulunmaktadır:

Düşdüm cüdâ keremden umaram 'inâyeti
Sun bûsen ile sâ'ile ey şivekâr la'l

"Kan" ve "la'l" kelimelerinin zikredildiği beyitte ön plandaki renk, yine kırmızıdır. Sevgiliden ayrı düşen şair, zaman zaman bu ayrılığın etkisiyle çok ağlamaktadır. Neticede gözleri kan çanağına dönmüştür. Kanlı gözyaşları, hem şekil hem de renk itibarıyla lâl taşıya benzetilmiştir:

Demler gelir ki banâ fırâkında dilberün
Kanlar gözümden ola revân bî-şümâr la'l

Klâsik Türk Şiirinde Aden, güzel ve kıymetli incilerin diyarıdır (Yeniterzi 2010: 304). Aden incisi, sevgilinin dişlerinin esiri; lâl taşı ise, yakut dudaklarının kuludur. Bir başka ifadeyle, sevgilinin inci dişleri Aden incisinden, yakut dudakları lâl taşından daha kıymetlidir:

Pür-dişlerün esîri durur lû'lû-yı 'Aden

Yâkût leblerün kuludur ey nigâr la'l

Sevgilinin güzelliği bir mücevher olmuş, bu hâliyle elinde şebçerâğı tuttuğu hâlde her gece, âlemin meydanına lâl saçmaktadır. Beyitte söz edilen şebçerâğ; geceleri çıra gibi yanan bir gevherdir (Mütercim Âsım Efendi 2000: 713; Levend 1984: 178). Ahmed-i Rıdvân, geceleri dışarıda dolaşmaya çıkan birinin aydınlatma âletlerinden yararlanması gerçeğinden hareketle böylesi bir tasavvur oluşturmuştur:

Bir gevher oldı hüsni tutup elde şeb-çerâğ

Her gice sahn-ı âleme eyler nisâr la'l

Şair, sarı ve kırmızı renklerini ve ışıltıyı "hûn-ı yaş, zer-nigâr, la'l" kelimelerinin çağrışım gücünden yararlanarak canlandırmıştır. Şairin anlatımına göre lâl taşı, süslü bir şekilde seyrana çıkmak için büyük çaba harcamıştır. Bu noktada, şairin sarı yanağıyla kanlı gözyaşlarından istifade edilmiştir. Burada, sapsarı yanakla zer-nigâr (altınla işlenmiş, yaldızlı), (Devellioğlu 2000: 1181) gözyaşı kanıyla lâl taşı arasında bir ilişki söz konusudur:

Pür-nakş u ziynet etmege zîbâ seyrânımı

Reng-i ruhumla hûn-ı yaşum zer-nigâr la'l

Kasidenin aşağıdaki beytinde yeşil ve kırmızı renkler ön plandadır. Şairin muhatabı sâkıdır. Ona, çimenliğin zümrüt renkli elbiselerle bezendiğini, nazlanmaktan vazgeçip lale gibi eline lâl renkli kadehi almasını söylemiştir. Beyitte çimenliğin yemyeşil görüntüsü zümrüt yeşili elbiselerle, sâkînin elindeki kadeh de hem şekil hem renk ilgisi bakımından lale ve lâl taşı ile ilişkilendirilmiştir. Diğer taraftan, zümrüt taşını (Kutlar 2005: 91) hatırlatacak bir kullanıma yer verilmiştir. Beyitte, Osmanlılar döneminde bezmin bahar mevsiminde daha çok açık alanlarda tertip edilmesi âdetine (Bahadır 2012: 211) telmih yapılmıştır:

Sâkî çemen bezendi zümürrüd libâs ile

Nâz itme al ele kadehi lâlevâr la'l

Devam eden beyte hâkim olan renkler, sarı ve kırmızıdır. Sâkiye tavsiyelerine devam eden Ahmed-i Rıdvân, kadehe nergis gibi altın koymasını söylemiştir. Beyitte renk ilgisinden yola çıkılarak nergisle altın, yakutla şarap ve lâl taşı arasında bir ilgi kurulmuştur. Diğer taraftan nergisin, aynı zamanda kadehle ilişkilendirilmesi, Osmanlılar döneminde imal edilen nergis şerbetini (Özdoğan- Işık 2007: 1064) tedai ettirmektedir. Nergisin kadeh ve altınla söz konusu edilmesi, altından yapılmış kadehi (Batislam 2017: 16) akla getirmektedir:

Nergis gibi piyâleye zer ko bu demde kim

Yâkûtî âb ile bitüre hâksâr la'l

2. Kasidelerin medhiye bölümleri

Ahmed-i Rıdvân'ın medhiye bölümünde de birçok ilgiyi Ahmed Paşa'dan aldığı görülmektedir. Buna göre Ahmed Paşa, Fatih Sultan Mehmed'in sarayını cennete benzetmiş, *lâl taşının bu sarayın toprağının cevheriyle iftihar ettiğinden* söz etmiştir. Ahmed-i Rıdvân'ın beytinde ise, *lâl taşı Bâyezid'in ayağının toprağıyla iftihar etmektedir*. Ahmed Paşa, *padişahın ayağına dudaklarından iki âbdâr (parlak) lâl dökeceğini* söylemiştir. Ahmed-i Rıdvân, *Bâyezid'in gelişini müjdeleyen kişilere*

gözlerinden iki âbdâr (parlak) lâl vereceğini ifade etmiştir. Lâl, Ahmed Paşa'da *memdûhun lütfunun sözlerinden*, Ahmed-i Rıdvân'da *dudağının ve dişinin letafetini işittiğinden yüzü kızarıp utanan bir kimliktedir*. Ahmed Paşa, memdûhun cömertliğiyle *bahar bulutunun yağmur yerine lâl yağdıracağı* bir tablo çizmiştir. Ahmed-i Rıdvân da aynı tasavvura yer vermiştir. Ahmed Paşa'nın beytinde *memdûhun cömertlik elinden deryaya parlak inci düşmüştür*. Bunu gören lâl, *duyduğu korkuyla kayadan hisar yapmıştır*. Lâl, Ahmed-i Rıdvân'da *memdûhun cömertlik eli erişip tarumar edince korkuyla kendisine kayadan hisar yapan bir kimsedir*. Ahmed-i Rıdvân, Ahmed Paşa'nın dua bölümündeki bir beytini medhiye bölümünde neredeyse birebir söz konusu etmiştir. Buna göre, Ahmed Paşa da, Ahmed-i Rıdvân da *zamanın, devranda taşı lâl hâline getirdiğini* söylemişlerdir.

2.1. Ahmed Paşa'nın kasidesi

Medhiyeye geçmeden evvelki girizgâh beytinde (Aydemir 2002: 153) Ahmed Paşa, saçî âdetine (Kurtoğlu 2009: 89-99) atıf yapmıştır. Padişahın ayağına saçılacak olan şey, şairin dudaklarından dökülecek iki parlak lâl taşıdır. Ahmed Paşa, kaleme aldığı kasidedeki bu beyitten hemen sonraki beyit için lâl taşı benzetmesinden yararlanmış olmalıdır:

*Didüm ki şeh gelür ne dökersin ayagına
Didi ki leblerümden iki âb-dâr lâ'l*

Ahmed Paşa, bir sonraki beyitte Fatih Sultan Mehmed Han'ın sarayını cennete teşbih etmiştir. Lâl, bu sarayın cevhere benzeyen toprağıyla iftihar etmektedir. Şair, her taş gibi bu kıymetli madenin de, aslının toprak oluşuna işaret etmiştir:

*Sultan Muhammed ol ki behişt-i sarâyının
Toprağı cevherinden eder iftihâr lâ'l*

Hükümdarlık alametlerinden olan tacın, inci ve değerli taşlarla süslenmesi söz konusudur (Bozkurt 2010: 362). Diğer taraftan tahtlarda da, değerli taşlardan istifade edilmiştir (Merçil 2010: 436). Padişahlara lâyk iri inci, Fatih'in tacının köşesine yüz sürmüştür. Lâl taşı ise, bir köle gibi tahtının ayağına baş koymuştur. Sultanın tacındaki inci, tahtındaki lâl taşı, Ahmed Paşa'da böyle bir tahayyüle yol açmış olmalıdır:

*Yüz sürdi tâcı gûşesine dürr-i şâh-vâr
Baş kodı tahtı ayagına bende-vâr lâ'l*

Şair, devam eden beyitlerde memdûhunun cömertliğini methetmek için, daha ziyade hüsn-i ta'lil sanatından yararlanmışır. Ahmed Paşa'ya göre güneş, sultanın bahşişinin korkusundan sapsarı olmuş; lâl taşı, onun sözlerinin lütfundan utanıp mahcup olmuştur. Padişahın tabiatını miske teşbih eden Ahmed Paşa, onun ihsanının çokluğunu "denizler" ve "lâl taşı" ilgisiyle anlatmıştır. Hükümdar, nereyi teşrif ederse orada fakir fukaraya büyük ihsanlarda bulunmakta, lâl taşı saçmaktadır. Hatta bu sebeple, yürüdüğü her yol, bütünüyle lâl taşı hâlini almaktadır:

*Yollarda la'li şöyle saçarsın fakîre kim
Her kanda yürüsen olur ol reh-güzâr lâ'l*

Ahmed Paşa, kurban kesildikten sonra kanının alna sürülmesi âdetinden (Kaplan 2011: 177-179) yararlanmışır. Lâl taşı, alnına padişahın adını yazsınlar diye duyduğu istek sebebiyle yüzünü çiger

kaniyla yıkamaktadır. Altını kıymetlendiren, sultanın sikkesine yüz sürmesidir. Burada, Fatih dönemine kadar gümüş sikke kullanılırken bu dönemden itibaren altın sikke bastırılmasına (Tekin 2009: 183) atıf vardır. Lâl taşı, onun namı sebebiyle meşhur olmuştur. Şair, sultanın devrinde devletin ulaştığı zenginlik ve ihtişamı böylesi bir tabloyla anlatmayı tercih etmiştir. Yârin dudağı, padişahın ayağı toprağının iksirini öptüğünden beri akikten lâl taşına dönüşmüştür. Akiğin çeşitlerinden biri, turuncu rengi andıran kırmızı akiktir (Nayır 2011: 50). Şair, hem simya ilminde kullanılan iksire (Burckhardt 1999: 79) atıfta bulunmuş hem de kırmızı renkli taşlar olan lâl ve akiğin asıllarının toprak oluşu hakikatine göndermede bulunmuştur. Padişahın cömertlik bulutları mücevher saçtığından beri, bahçedeki her nar, eteğini lâl taşıyla doldurmaktadır. Fatih'in cömertliği denizler misalidir. Buradan bir ağaç çıkacak ve bir yere dikilecek olsa, yaprakları mavi renkli firuze taşı, meyveleri de lâl taşları şeklinde olacaktır. Firuze, mavi renkli bir taştır (Özcan 2020: 213):

*İksîr-i hâk-i pâyunı ragbetle öpeli
Oldı 'akîk iken leb-i rengîn-i yâr lâl*

*Gevher-fişânlıg ideli cûdun bulutları
Bâg içre dâmenin pür ider her enâr lâl*

*Cûdun denizlerinden ağaç çıksa dikseler
Pîrûze berg ola budagında simâr lâl*

Sultan'ın bir başka başarısı da, savaş konusundaki ustalığı ve daima düşmanlarına galip gelmesidir. Ahmed Paşa, bunu ifade için savaş meydanının otunun kimya âlimleri tarafından alınıp değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir. *Altın, lâl taşı* ve *kırat* kavramlarına yer veren şair, kimya ilminde bazı maddelerden altın elde edilmesine ve birtakım madenlerin özelliklerinin değiştirilmesine (Dölen 2002: 26) atıf yapmıştır. *Kırat*, kıymetli taşların tartılmasında altının ise, saflığının belirlenmesinde kullanılmaktadır (Kallek 2002: 438). Fatih devrinde devlet hem maddî hem de manevî bakımdan büyük ilerleme kaydetmiştir. Şair, bu hususu ifade için padişahın devleti, dağa himmetle nazar edecek olsa, suyun gülsuyu, dağın kemerinin lâl taşı hâline geleceğini söylemiştir:

*Himmetle kûha bir nazar eylerse devletün
Suyı gül-âb ola kemer-i kûh-sâr lâl*

Ahmed Paşa, sonraki beyitlerde lâl ile ilgili *saçı âdeti, madende ve uzun zamanda oluşan bir taş olması, kazılarak çıkarılması* gibi hususlardan yararlanmış. Lâl taşı, padişahın atının toynağındaki toprağına saçılmak amacındadır. Bunun için madende uzunca bir süre beklemektedir. Hükümdarın âdil yönetiminde namahremle iş birliği yaptığı için dünya mülkünde taşlık olmuştur. Lâl, padişahın zamanında sevgilinin lâl renkli dudağından renk çalmıştır. Dolayısıyla bir hırsız gibi darağacına çekilmesi münasiptir. Fatih'in cömertliği sebebiyle iyi cins inci, elinden deryaya düşmüştür. Lâl taşı, o korkuyla kendisine kayadan hisar edinmiştir. Padişahın cömertliğinden çekindiği için sevgilinin lâl renkli dudağıyla meydana çıkmamaktadır. Esir düşen inci, ipliğe dizilmiş hâlde gelmektedir. Lâl taşı, düşman kalesi gibi tarumar olmaktadır. Padişahın mühründeki lâl, sanki inci saçan buluta binmiş gibidir. Akıl, bunu görünce şaşırıp kalmıştır. Anlaşılan sultan, hem lâl taşı hem inciler bulunan bir mühür kullanmaktadır:

*Gördi elünde hâtemüni tanıladı hured
Ki ol ebr-i dür-fişâna hûş olmuş süvâr lâl*

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Sultan, lütuf membaıdır. Bulut, onun eline öykünmektedir. Oysa bu, şaşılacak bir hâldir. Çünkü bulutun cömertliği su, padişahın elinin ihsanı ise, sayısız lâl taşı sunmaktır. O, değerli taşlarıyla meşhur olan Çin'e dahi lütüfta bulunacak kudrettedir. Cömertlik eli bahar bulutuna nem verse, yağmur yerine lâl taşı yağdırır. Sultanın cömertlik yağmurunun damlası deryaya düşse, denizin ortası mücevhere, sahildeki taş, lâl taşına dönüşür. Cömertlik bulutu bir ân ağaçları terbiye edecek olsa, İrem bağı (Harman 2000: 443) gibi, hem meyvelerinden hem yapraklarından lâl taşı biter. Devlet güneşinin ışığı taşlara düşse, ferinden her taş ışıklı bir lâl hâline gelir. Lâl, padişahın eli tarafından reddedilecek olsa cihan aziziyken siyah taş gibi her yerde hor olur. Burada, lâl taşının ısıtılarak temizlenen tozlu siyah rengine (Özcan 2020: 100) işaret edilmiş olabilir. Çınar, bir gün padişahın kapısında dilencilik etmek için elini uzatsa eli, kıyamete kadar lâl taşı saçar. Böyle bir hünkârın kadrinin sarayına, feleğin nakşı bazen mücevher bazen de lâl taşı olan bir perde asması son derece tabiidir:

Gerdûn sarây-ı kadrüne bir perde asdı kim

Geh nakş gevher olur ana geh nigâr lâ'l

Ahmed Paşa, sonraki iki beyitte Fatih'in askerî alandaki başarısını birtakım tasavvurlarla övmüştür. Padişah, o kadar çok düşman kanı dökmüştür ki, madende ne kadar lâl taşı varsa hepsi korkudan kan yutmuştur. Sultanın kılıcının cevheri düşmana bir kadeh içirmiştir. Böylece onun her damlasından sağ ve sol, her taraf lâl taşı olmuştur:

Bir câm içürdi cevher-i tîgun 'adûya kim

Her cür'asından oldu yemin-ü-yesâr la'l

Cem, şairler tarafından kudretli bir padişah oluşuyla söz konusu edilen İran hükümdarıdır (Albayrak 1993: 280). Lâl taşı, pazarda itibar bulmak için, ferahlık vermede hükümdarın yolunun toprağına benzediğini söylemiştir. Şair, lâl taşının macunların içine konulunca ferahlık vermesi özelliğine (Kutlar 2004: 230) atıf yapmıştır. Fatih, İranlı hükümdar Cem kadar muktedir bir sultandır. Lâl taşı, terazide kendi değerini gördüğü için yüzü sertleşmiş bir kimsedir. Bu sebeple padişah, onu ayıplamamalıdır:

'Ayb itme kim bahâsını görmüş terâzûda

Bir saht-rûdur ey şeh-i Cem-iktidâr lâ'l

2.2. Ahmed-i Rıdvân'ın kasidesi

Ahmed-i Rıdvân, medhiyeye geçişi haber veren girizgâh beytinde, bezmin en dikkate değer karakterlerinden biri olan mutribi (çalgı çalıp şarkı söyleyen (güzel)) söz konusu etmiştir. Elinde bazı sazlar bulunan mutrib, şiirlerde farklı karakterlerin temsilcisi olarak takdim edilebilir (Canım 1998: 14-15). Şair, ona sazını sevgilinin dudağının sefasıyla akort etmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Hatta bu öğüdü, can kulağına lâl taşından yapılmış bir küpe etmesi nasihatini eklemiştir:

Mutrib lebi safâsıyla sâzumı düzüp

Pend eyle cân kulagına bir gûşvâr la'l

Şair, memdûhu Sultan II. Bâyezid'i muzaffer bir kimse olarak nitelendirmiştir. Padişahın adaletine güvenen lâl taşı dahi, onun yolunun toprağıyla iftihar eder hâle gelmiştir. Burada, memdûhun ayağının toprağının esasen değerli bir taş olan lâl taşından üstün görülmesi⁷ söz konusudur:

7 Benzer bir ilgi için bkz. Batislam 2019/3: 465-466.

Sultân Bâyezîd-i muzaffer ki 'adl ile

Hâk-i rehinden ider anun iftihâr la'l

Şair, müjdecilerin Sultan II. Bâyezîd'in teşrifini haber verip kendisinden müjdelik talebinde bulduklarını söylemiştir. Ahmed-i Rıdvân, onların verdiği bu güzel habere karşılık iki gözünden iki parlak lâl taşı verecektir. Burada şair, II. Bâyezîd'in özlemi dolayısıyla uzun zamandır kanlı gözyaşları döktüğünü anlatmak istemiştir. Diğer taraftan, gözyaşlarını parlak ve suyu gitmemiş, değerli lâl taşları (Kutlar 2004: 229) olarak nitelendirmiştir. Beyitte yer alan müjdegân kelimesi, Osmanlılarda "doğum gibi sevinçli haberi akraba ve dostlara haber veren" (Pakalın 1993: 610) müjdeciler manasındadır. Geçmiş dönemde nikâh, doğum gibi müjdeli bir haberi getirenlere bahşiş verilmesi âdeti de (Abdülaziz Bey 1995: 112) beyitte söz konusu edilmiştir. Ahmed-i Rıdvân, böylece ileride memdûhundan bulunacağı ihsan talebi için âdeti bir zemin hazırlamaktadır:

Didüm ki müjdegân ne virürsin kudûmine

Didi ki gözlerümden iki âbdâr la'l

Memdûhun kapısı, elbette yüce bir kapıdır. Dolayısıyla feleğin dahi bir bende gibi oraya yüz sürmesi kaçınılmazdır. Göklerin dönüşü, Ahmed-i Rıdvân tarafından, feleğin II. Bâyezîd'in kapısında, güneş ışığında dönüp duran zerrelere misali⁸ raks etmesi şeklinde bir hüsn-i ta'lile konu edilmiştir. Şair, Sultan II. Bâyezîd'i güneş, feleği de bir zerre olarak takdim etmiştir. Burada, Türklerde devletin güneş sembolüyle karşılanmasına (Ahmetbeyoğlu 2020/1: 32) atıf vardır. Beyitte güneş sarı rengi, lâl ise, elbette kırmızı rengi akla getirmektedir. Diğer taraftan, akik ve yakutla birlikte lâl taşının da kırmızı rengini güneşten alması şeklindeki anlayışa da (Onay 1993: 274) işaret edilmiştir:

Yüz sürdi rif'at-i derine bendeveş felek

Raks urdı devlet-i gün ile zerrevâr la'l

Aşağıdaki beyitte lâl taşının oluşumu hüsn-i ta'lil yoluyla izah edilmiştir. Buna göre lâl taşı, madende sevgilinin kırmızı dudağıyla dişlerinin güzelliğini duymuş ve utancından kıpkırmızı kesilmiştir. Sevgilinin dudaklarıyla dişlerinin güzelliği ve kıymeti, lâl taşından üstündür:

Kân içre gûş idüp leb ü dişün letâfetin

Sürh oldı çehresi oluban şermsâr la'l

Ahmed-i Rıdvân, aşağıdaki beyitte saçî âdetine telmihte bulunmuştur. Şairin tasavvuruna göre, gül yaprakları II. Bâyezîd'in ayağı toprağına gece gündüz, her an ve sevinçle lâl saçmaktadır. Burada, bir bahçede gül yapraklarının rüzgârla savrulup uçuşmaları böyle bir tahayyüle yol açmış olmalıdır:

Evrâk-ı gül çemende ayağı gubârına

Her dem saçar safâyıla leyl ü nehâr la'l

Devam eden beyitte Nisan yağmurunun inci oluşturduğu inancına (Pala 2002: 136) telmih yapılmıştır. Buna göre, II. Bâyezîd'in himayesi Nisan bulutuna erişecek olsa bahar bulutundan yağmur yerine lâl taşı yağacaktır:

Nisân sehâbına irişürse himâyetün

Bârân yirine yağdura ebr-i bahâr la'l

⁸ Klâsik Türk Şiirinde zerre-güneş ilişkisi hakkında bkz. Yıldırım 2003: 125-138.

Ahmed-i Rıdvân, gözyaşlarıyla lâl taşı, gönülle taş arasında ilgi kurmuştur. Şair, gözyaşlarının muhatabının sert gönlüne tesir etmesine şaşmamak gerektiğini ifade etmiştir. Bu fikrini desteklemek için, zamanın dönüşüyle taşın lâl hâline gelmesi gerçeğinden yararlanmıştı:

*Yaşum 'aceb mi kılsa eser katı gönlüne
Devrânıyla senği kalur rûzgâr la'l*

Bir sonraki beyitte lâl taşının madende bulunması ve sert bir taş olmasına göndermede bulunulmuştur. Şair, lâl taşının duyduğu korku sebebiyle, kendisine kayadan bir hisar yaptığını, II. Bâyezid'in cömertliğini işittikten sonra bu hisarı yıktığını söylemiştir. Beyitte, memdûhun yönetiminde hem devletin zenginleştiğinden hem de onun cömertliğinden söz edilmiştir:

*Dest-i sehâvetün irişüp kıldı târumâr
Havfile gerçi yapıdı kayadan hisâr la'l*

3. Kasidelerin fahriye bölümleri

Ahmed Paşa, fahriye bölümüne beş beyitte, Ahmed-i Rıdvân ise, sadece bir beyitte yer vermiştir.

3.1. Ahmed Paşa'nın kasidesinin fahriye bölümü

Saçı âdetine göndermede bulunan Ahmed Paşa, padişahın ayağına saçmak için elinde altın ve gümüşün olmadığını söylemiştir. Bununla birlikte, şüphesiz rengin sözüyle lâl taşı saçmıştır. Rengin; şiirde, birbirine uyumlu ses ve anlam çeşitliliği (Açıkgöz 2013: 653) manasındadır. Şair, böylece kasidesinin başarılı bir şiir olduğunu dile getirmiştir. Zamane, onun nazmına kul, köle olmuştur. Zira o lâl redifli kasidesini kaleme almakla vaktin kulağına yine lâl taşından bir küpe takmıştır. Şairin şiir gemisi, her sahile inci iletmektedir. Nazmının cevherleriyle her yer lâl taşıyla dolmaktadır. Lâl taşı, eğer gözleri olsa inleyerek onun için kan ağlar. Ahmed Paşa, sözlerini nazma dökerek olsa ve felek duysa yıldızların gözü, gece gündüz lâl taşı akıtır:

*Şi'rüm sefinesi iledür her kenâra dür
Nazmum cevâhiri ile tolar her diyâr lâ'l*

*Hikmet budur ki gözleri olsa idi fi-l-mesel
Kan aklar idi Ahmed için zâr zâr lâ'l*

*Nazm eylesem makâlîmi gûş eylese felek
Çeşm-i kevâkib akıda leyl-ü-nehâr lâ'l*

3.2. Ahmed-i Rıdvân'ın kasidesinin fahriye bölümü

Ahmed-i Rıdvân'ın kaleme aldığı lâl redifli kasidesiyle lâl taşı madenden çıkıp görünür hâle gelmiştir. Şair, şiirine redif olarak seçmesiyle lâl taşına âdeta canlılık ve hayat verdiğini, onun daha çok parlamasına vesile olduğunu söylemek istemiştir. Bu beyti, şairin şiirdeki kudretini övmesinden dolayı fahriye olarak değerlendirmek mümkündür:

Rıdvân sözünde la'l diyü adın anmasa

Ma'dende kalup olmaz idi âşikâr la'l

4. Kasidelerin dua bölümleri

Ahmed Paşa, kasidesinin son iki beytini dua kısmına ayırmıştır. Ahmed-i Rıdvân'ın kasidesinde ise dua bölümü yoktur.

Klâsik Türk Şiirinde aralarında lâl taşının da yer aldığı bazı kıymetli taşların, toprağın güneş tarafından terbiye edilerek oluştuğu inancı vardır (Kurnaz 1996: 295). Ahmed-i Rıdvân, padişah için "var ol" duasında bulunmuştur. Çünkü o var oldukça zaman, güneşin terbiyesiyle ve rüzgârın etkisiyle taş, lâl taşı hâline getirecektir. Rüzgâr kelimesi "zaman" anlamını da çağrıştıracak şekilde kullanılmış ve lâl taşının oluşumu için bir süreye ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Şair, kasidesini dünyanın birçok noktasından gelen verginin Fatih'in hazinesinde toplanması, kapısında her gün yüz bin katar lâl taşının sarf edilmesi duasıyla bitirmiştir. Beyitte geçen haraç kelimesi, Osmanlı Devleti döneminde alınan "toprak vergisi" manasındadır (Kalleç 1997: 71-88; DİA 1997: 88-90):

Var ol nice ki terbiyet-i âfitâb ile

Devrân içinde sengi kıla rûzigâr lâ'l

Dünyâ harâcı dürc-i hazînende derc olup

Her gün kapunda harc ola yüz bin katâr lâ'l

Sonuç

Çalışmada, Ahmed Paşa'nın Fatih Sultan Mehmed, Ahmed-i Rıdvân'ın ise, Sultan II. Bâyezid için kaleme aldığı "la'l" redifli kasideler mukayese edilmiştir. İki kasidenin beyit sayısı ve bölümleri farklıdır. Ancak redif, kafiye, aruz kalıbı; müşterek, hatta bazen aynı kavramların zikredilmesi ve kronolojik açıdan kıyaslandığında Ahmed Paşa'nın kasidesinin zemin şiir, Ahmed-i Rıdvân'ın şiirinin ise, ona yazılmış bir nazire olduğu anlaşılmaktadır. Ahmed-i Rıdvân, Ahmed Paşa'nın kasidesinin bilhassa nesib ve fahriye bölümlerindeki bazı unsurları çok yakın, hatta neredeyse birebir şekilde kendi kasidesinde zikretmiştir. Şair, bazen de bir bölümdeki hususu, kasidesinin farklı bir bölümünde söz konusu etmiştir. Bununla birlikte Ahmed-i Rıdvân, Ahmed Paşa'nın kasidesinde yer almayan ilgilere ve hususlara da yer vermiştir.

Ahmed Paşa'nın kasidesinde lâl taşı, daha ziyade renk ve bazen de şekil ilgisinden yola çıkılarak "dudak, perdedâr, âşğın gözyaşı, sevgilinin busesi ve gülüşü, lâle, kadeh, nar" teşbihleriyle karşılanmıştır. "Terk-i diyar eden, kan yuttuğu için itibar bulan, padişahın sarayının cevhere benzeyen toprağıyla övünen, sultanın tahtının ayağına baş koyan, utanan, kendisini onun yolunun toprağına benzeten, hünkârın adıyla meşhur olan, uzun zaman madende bekleyen, kayadan kale yapan, asık suratlı, yüzünü ciğer kanıyla yıkayan, buluta binen kimseye, baş aşağı asılan hırsıza" teşhis edilmiştir. Lâl taşı, hüsn-i ta'lil bağlamında da söz konusu edilmiştir. "İtibar bulmasının sebebi kan yutması, kırmızı renginin nedeni utanması ve sultanın savaş meydanında düşmanın kanını döktüğü görünce korkudan kan yutması, memdûhun adı alınca yazılın diye yüzünü ciğer kanıyla yıkaması" bu bağlamda zikredilebilecek örneklerdir. "İnci (dür, lü'lü), mercan, akik, pîrûze (firuze), elmas, cevâhir, zevrak-ı zer, gevher, kırât, gûş-vâr, zer-nigâr, gevher-fişânlık et-, zer, sîm ü zer, ehl-i kimyâ, simya, iksir, kân, hâtem, terâzû, halka-be-gûş, dürc-i hazîne" şairin zikrettiği diğer değerli taşlar veya değerli taşlarla bağlantılı diğer unsurlardır. "Âteş, ûd (ödağacı), şafak, mercan leb, kan yut-, lâle-vâr, gül-izâr, kanlı yaş, câm-ı bâde,

şerm-sâr ol-, hûn-ı ciger, enâr, şu'le-dâr, kanımı dök-, kan ağla-" vb. kırmızı renk çağrışımı içeren öteki ifadelerdir.

Şair, kasidesinde genel olarak "kan yut-, gam çek-, gönlünü sı- (kır-), yüz sür-, dünyayı tut-, esir ol-, kanımı dök-, var ol!" deyimlerine yer vermiştir. Kasidede, lâl taşı da birtakım deyimler ekseninde söz konusu edilmiştir. Bu bağlamda, "yadigâr koy- (bırak-), terk-i diyâr et-, itibâr bul-, ayağına dök-, iftihar et-, nâm-dâr (meşhur) ol-, intizâr çek- (et-), baş koş-, ihtiyat et-, aşikâr ol-, târumâr ol-, kan ağla-" deyimleri zikredilebilir.

Ahmed Paşa, lâl taşının küpede, gerdanlıkta, mühürde, padişahların tahtlarında kullanılması vb. hususları da kasidesinde işlemiştir. Ayrıca, aslının toprak ve taş olması, madende bulunması, kazılarak çıkarılması, oluşumunda etkili olan tabiat unsurları gibi reel unsurlardan da istifade etmiştir. *Saçı* ve *kıyas âdeti*, Osmanlı padişahlarının başka ülkelerden vergi alması vb. sosyal hayata dair unsurlar da lâl taşıyla ilişkili olarak ele alınmıştır. Şair, ayrıca Cem, İrem bağı, Çin telmihlerine de yer vermiştir. Kasidede rediften dolayı kırmızı rengin hâkimiyetinden başka, bazı beyitlerde beyaz, mavi, sarı renkleri kırmızıya eşlik etmiştir.

Ahmed-i Rıdvân'ın kasidesinde "ağlamaktan kızarmış göz, kanlı gözyaşları, lale bahçesi, sevgilinin bûsesi, sevgilinin güzelliği, lale, gül yaprakları" lâl taşıyla renk ve bazen de şekil benzerliği esas alınarak, benzetme ilgisi içinde zikredilmiştir. Lâl taşı, "sevgilinin yakut dudaklarının esiri, onun tarafından katledilmiş kimse" olarak teşhis edilmiştir. Kıymeti, hüsn-i ta'lil yoluyla, II. Bâyezid'in mühründe veya yüzük kaşında kullanılmasıyla izah edilmiştir. Bir diğer örnekte ise, lâl taşının oluşumu ve rengi, madende sevgilinin kırmızı dudağıyla dişlerinin güzelliğini duyunca utancından kıpkırmızı kesilmesine bağlanmıştır. Ahmed-i Rıdvân'a göre, sevgilinin mercan gibi kıpkırmızı dudağına öykünmesi de, lâl taşının ortaya çıkışının bir sebebidir. Şair, lâl taşının II. Bâyezid'in ne kadar cömert olduğunu duymadan önce çok korktuğunu, kayadan bir hisar yapıp oraya sığındığını söylemiştir. Daha sonra, bu hisarı yine kendi eliyle yıktığını söyleyerek lâl taşının maden ocağından çıkarılan sert bir taş oluşu gerçeğini böylesi bir tasavvurla anlatmıştır. *Saçı saçmak âdetine* yer verilen bir beyitte de, lâl taşı, telmih vasıtası durumundadır. Lâl taşının yüzük kaşında, küpe yapımında kullanılması, sert bir taş olup madenlerden çıkarılması, rengini güneşten alması, kullanan kişiye rahatlık vermesi gibi hususiyetler de kasidede ele alınmıştır. Ahmed-i Rıdvân, kasidede "la'l" sözcüğünün yanında, "dür, şâhvâr, lü'lû, dürer, cevâhir, mercan, zer, yakut, gevher, şeb-çerâğ, zer-nigâr, zümürür" gibi kıymetli taşlar ve madenlere, onları hatırlatan sözcüklere yer vermiştir. Kasidede aynı zamanda, hem redif hem de kullanılan bazı kelimelerle kırmızı renk de vurgulanmıştır. Bu bağlamda; "gül-izâr, leb, hûn-feşân, şarap, maktul, lâle-vâr, evrâk-ı gül" sözcükleri zikredilmiştir. Şiirde, zümrüt yeşili, sarı ve beyaz renkle ilgili çağrışımlardan da istifade edilmiştir.

Kaynakça

- Abdülaziz Bey. (1995). *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri Toplum Hayatı*. (Yayına Hz. Kâzım Arısan-Duygu Arısan Günay). Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Açıkgöz, N. (2013). "Klasik Türk Şiirinde Üslûp Eleştirisi Terimleri". *T.C. Ordu Üniversitesi Uluslararası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Mehmed ÇAVUŞOĞLU Anısına) 10-12 Mayıs 2012*, ed. Muhammet Kuzubaş vd. (Ordu: Ordu Üniversitesi Yayınları, 2013). 650-654.
- Ahmetbeyoğlu, A. (2020/1). "Eski Türklerde Kut ve Töre Bağlamında Hükümranlığın Hududları". *Tarih Dergisi-Turkish Journal of History*, (71), 29-50. <https://doi.org/10.26650/TurkJHist.2020.003>.
- Akün, Ö. F. (1994). "Divan Edebiyatı". *DİA*. c. 9. İstanbul: TDV Yayınları, 389-427.
- Albayrak, N. (1993). "Cem", *DİA*. c. 7. İstanbul: TDV Yayınları, 279-280.

Adres
RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - İSTANBUL / TÜRKİYE 34714
e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

Address
RumeliDE Journal of Language and Literature Studies
Osmanağa Mahallesi, Mürver Çiçeği Sokak, No:14/8
Kadıköy - ISTANBUL / TURKEY 34714
e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124, +90 216 773 0 616

- Albayrak, N. (2007). "Redif". *DİA*, c. 34. İstanbul: TDV Yayınları, 523-524.
- Alpaslan, A. (1987). *Ahmet Paşa*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Aslan Keskin, R. (2021). "Celîlî Divanı'nda Değerli Taşlar". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi Yunus Emre'den Mehmed Âkîfe Şiir Özel Sayısı*. Yıl: 7, 312-330.
- Ateşöz, N. (1994). *Dolmabahçe Sarayı Kapıları*. Sanat Tarihi Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydemir, Y. (Yaz 2002). "Türk Edebiyatında Kaside". *Bilig*. S. 22, 133-168.
- Bahadır, S. C. (2012) *16. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Şarap ve Şarapla İlgili Unsurlar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı.
- Batıslam, H. D. (2017). "Divan Şiirinde Kadeh ve Kadeh Redifli Gazeller". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, (18), 1-28. (Erişim Tarihi: 24.12.2021).
- Batıslam, H. D. (2019/3). "Divan Şiirinde Toprak ve Toprakla İlgili Unsurların Kullanımı". *folklor/edebiyat*, 25, (99), 457-470. <https://doi.org/10.22559/folklor.1013> (Erişim Tarihi: 15.12.2021).
- Baytop, T.-Bozkurt, N. (2005). "Misk", *DİA*. c. 30. İstanbul: TDV Yayınları, 181-182.
- Bozaslan Uysal, S. (2019). "Divan Şiirinde Estetik Bir Unsur Olarak Değerli Taşlar". *Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Sempozyumu (3-5 Ekim 2019 Bahkesir/Edremit) Tam Metin Bildiriler Kitabı*, (Editör: Mustafa Aça). TOKÜAD (Toplum ve Kültür Araştırmaları Derneği) Yayınları, 370-394.
- Bozkurt, N. (2010). "Taç". *DİA*. c. 39. İstanbul: TDV Yayınları, 362-363.
- Bozkurt, N. (2011). "Taş". *DİA*, c. 40. İstanbul: TDV Yayınları, 140-142.
- Burckhardt, T. (1999). *Astroloji ve Simya*. İstanbul: Verka Yayınları.
- Canım, R. (1998). *Türk Edebiyatında Sâkinâmeler ve İşretnâme*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çelik, H. U. (2019). *Gastronomide Şarabın Yeri ve Önemi Bir İşletme Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- Çeltik, H. (2011). *Ahmed-i Rıdvân Divanı*. Ankara: Bizim Büro Basım Yayın Dağıtım San. Tic. Ltd. Şti. Yayınları.
- Çetin, K. (2014). *Divan Şiirinde Kaside Nesiblerinin Yansımaları ve Anlatım Teknikleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı.
- Çetin, K. (2019). "Sehî Bey'in Herhangi Bir Objenin Redif Olduğu Kasidelerinin Nesib Bölümlerinde Obje Tasvirleri ve Bunlara Yüklenen Anlamlar". *Osmanlı Edebî Metinlerinin Anlam Dünyası Sempozyumu 12-13 Mayıs 2017 Bilecik Bildiriler Kitabı* (Editör: Mehmet Özdemir). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, 159-170.
- Dağcı, Ş. (2002). "Kıyas". *DİA*. c. 25. Ankara: TDV Yayınları, 488-495.
- Dağlar, A. (2018). "Şehit Kamı Aşk Taşı: La'l". *Türk Dili Dergisi*, Yıl: 68, (797), 30-35.
- Demir, R. (2015). "Divan Şiirinde Kırmızı Renk". *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Mecmuası*, 25, (1), 57-91.
- Demir, R.-Kılıç, M. (2003). "Cevâhîrnâmeler ve Osmanlılar Dönemi'nde Yazılmış İki Cevâhîrnâme". *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (14), Ayrıbasım, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1-64.
- Deniz, S. (2004). "Klâsik Türk Şiirinde "Yetim". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 11, İstanbul, 87-110.
- Devellioğlu, F. (2000). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

- DİA. (1997). "Haraç" (Osmanlı Devleti). *DİA*. c. 16. İstanbul: TDV Yayınları, 88-90.
- Dikmen, M.-Çetin, K. (2008). "Dilenciliğin Klâsik Türk Şiirindeki Tezahürleri". *Bir Kent Sorunu: Dilencilik "Sorunlar ve Çözüm Yolları" Tebliğler Kitabı*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Zabıta Daire Başkanlığı, Yıltım Matbaası, 525-543.
- Dikmen, M.-Çetin, K. (Bahar 2012). "Klâsik Türk Şiirinde Kadın Takı ve Aksesuarları". *Bilig*. S. 61, 71-98.
- Dölen, E. (2002). "Kimya". *DİA*. c. 26, İstanbul: TDV Yayınları, 26-30.
- Eke, B. B. (2017). *Toprağın Dili ve Murassa Sanatı*. İstanbul: DSV Yayınları.
- Erünsal, İ. E. (2018). *Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59332,taci-zade-cafer-celebi-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 15.12.2021).
- Harman, Ö. F. (2000). "İrem". *DİA*. c. 22. İstanbul: TDV Yayınları, 443.
- Kallek, C. (1997). "Haraç". *DİA*. c. 16. İstanbul: TDV Yayınları, 71-88.
- Kallek, C. (2002). "Kırat". *DİA*. c. 25. Ankara: TDV Yayınları, 437-439.
- Kaplan, Y. (2011). "Divan Şiirinde Kasaplık". *Kasap*. (Editörler: Emine Gürsoy Naskali & Hilal Oytun Altun). İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 159-188.
- Karabey, T. (2014). "Ahmed, Veliyyüddîn-zâde Ahmed Paşa, (d. 830/1426?- ö. 902/1496-97)". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmed-veliyyuddinzade-ahmed-pasa> (Erişim Tarihi: 15.12.2021).
- Kırbyık, M. (2007). "Bazı XVI. Yüzyıl Divanlarında Kıymetli Taşlar". *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, (18), 61-75.
- Kırbyık, M. (2017). *Kâtib-zâde Sâkib Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56426,katib-zade-sakib-divanipdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 07.12.2021).
- Köksal, M. F. (2006). *Sana benzer güzel olmaz Divan Şiirinde Nazire*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kömürçüyan, E. Ç. (1988). *İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul* (Tercüme ve tahşiye eden: Hrand D. Andreasyan; yeni notlarla yayıma hazırlayan: Kevork Pamukçyan). İstanbul: Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti.
- Kurnaz, C. (1995). "Felek" (Edebiyat). *DİA*. c. 12. İstanbul: TDV Yayınları, 306-307.
- Kurnaz, C. (1996). "Güneş" (Edebiyat). *DİA*. c. 14. İstanbul: TDV Yayınları, 294-296.
- Kurnaz, C. (1997). "Divan Şiirinde Belge Redifler". *Divan Edebiyatı Yazıları*. Akçağ Yayınları, 265-276.
- Kurtoğlu, O. (2009). "Klâsik Türk Şiirinde Saç Geleneği". *Millî Folklor*, Yıl: 21, (81), 89-99.
- Kutlar, F. S. (2005). *Klâsik Dönem Metinlerinde Değerli Taşlar ve Risâle-i Cevâhir-nâme*. Ankara: Öncü Kitap.
- Kutlar, F. S. (2004). "La'l". *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*. C. IV. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. 229-230.
- Küçük, S. (Tarihsiz). *Bâkî Dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10596,bakidivanisabahattinkucukpdf.pdf?o> (Erişim Tarihi: 07.12.2021).
- Levend, A. S. (1984). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. 4. Basım. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Macit, M. (1996). *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Mengi, M. (2020). *Mesihî Divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/74203,mesihi-divanipdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 07.12.2021).
- Merçil, E. (2010). "Taht". *DİA*. c. 39. İstanbul: TDV Yayınları, 434-436.
- Mermer, A. (1997). "Necâtî Bey'in Nişân Kasidesi". *İlmî Araştırmalar*, (5), 199-218.
- Murad, S. (2019). *Mustafa b. Seydî Cevher-nâme-i Sultân Murâdî İnceleme-Tenkitledir Metin-Dizin-Tıpkıbasım*. DBY Yayınları.
- Mütercim Âsım Efendi. (2000). *Burhân-ı Katı*. (Hazırlayanlar: Prof. Dr. Mürsel Öztürk-Dr. Derya Örs. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Nayır, A. B. (2011). *Akik Taşının Türk Kuyumculuğundaki Yeri ve Günümüz Takı ve Aksesuarlarında Kullanımı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: T.C. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Anabilim Dalı.
- Onay, A. T. (1993). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. (Haz.: Cemâl Kurnaz). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ebu'r-Reyhân Muhammed b. Ahmed el-Bîrûnî. (2020). *Kıymetli Taşlar ve Metaller Kitabı (el-Cemâhir fî Ma'rifeti'l-Cevâhir)*. (Biyografi ve Arapça Orijinalinden Tercüme: Emine Sonnur Özcan). 2. Baskı. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özdoğan, Y.-Işık, N. (2007). "Geleneksel Türk Mutfağında Şerbet". 38. *Icanas Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (10-15 Eylül 2007)*, III, (1059-1077). Erişim tarihi: Ekim 19, 2021, <https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/%C3%96ZDO%C4%9EAN-Yahya-I%C5%9EIK-Nermi-19.-VE-20.Y%C3%9CZYILLARA-A%C4%B0T-HAM%C4%B0D-SANCA%C4%9EIKADI-S%C4%B0C%C4%B0LLER%C4%B0NDE-YER-ALAN-DOKUMA-VE-BOYAR-MADDELERLE-GELENEKSEL-T%C3%9CRK-MUTFA%C4%9EINDA-%C5%9EERBET.pdf>. (Erişim Tarihi: 15.12.2021).
- Özgeriş, M. M. (2016). "Değerli Taşlar yönünden Ahmed Paşa Divanı". *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Mecmuası*, 26, (2), 307-324.
- Pakalın, M. Zeki. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. c. II. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Pala, İ. (2002). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. 9. Baskı. L&M Yayınları.
- Pala, İ. (2003). "La'l". *DİA*, c. 27, Ankara: TDV Yayınları, 69-70.
- Redhouse, W. James (1987). *Turkish and English Lexicon*. Beirut: Librairie Du Liban.
- Sakallı, F. (2008). "Türk Şiirinde 'Redif' ve Batı Şiirindeki Karşılığı". *Gazi Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, (3), 147-168.
- Savran, Ö. (28.12.2014). "Ahmed-i Rıdvân, Rıdvân, Ahmed Beg, (d. ?/? - ö. 1528-1538 ?/935-945)". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ahmedi-Rıdvân>. (Erişim Tarihi: 07.12.2021).
- Sûdî-i Bosnevî (2020). *Şerh-i Divân-ı Hâfız Sûdî'nin Hâfız Divânı Şerhi*. (Haz.: Prof. Dr. İbrahim Kaya). c. 2. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları. http://ekitap.yek.gov.tr/urun/serh-i-divan-i-hafiz--takim-3-cilt-_724.aspx?CatId=271. (Erişim Tarihi: 07.12.2021).
- Şemseddin Sâmî. (1995). *Kâmûs-ı Türkî*. 5. Baskı. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şentürk, A. A. (1994). "Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyâre ve Sâbiteler (Burçlar)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, nr. 90, 131-179.
- Şükûn, Z. (1996). *Farsça-Türkçe Lûgat Gencineî Güftar Ferhengi Ziya*. c. II. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1966). *Ahmed Paşa Divanı*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Tarlan, A. N. (1992). *Ahmet Paşa Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Tolasa, H. (2001). *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*. 2. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Toprak, Y. (2017). *Kanûnî Devri İhtişamının Divan Şiirine Yansıması (Hayâlî, Bâkî ve Taşlıcah Yahyâ Divanlarında Değerli Taşlar)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Çaç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Tunç, S.-Yeniterzi, E. (Winter 2013). "Osmanlı Mühür Sanatı ve Klasik Türk Şiirinde Mühür". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/1, 2633-2650.
- Turan, S. (2009). "Divan Şâirlerinin "Zevrak" Etrafında Oluşturdukları Benzetme Dünyası". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/2, 1007-1039.
- Ünver, İ. (1986). "Ahmed-i Rıdvân". *Belleten*, L, (196), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 73-125.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*. (1998). c. I-II, 9. Baskı, Ankara: TDK Yayınları.
- Ünver, İ. (1989). "Ahmed-i Rıdvân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. c. 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 123-124.
- Yaman, B. (2012/1). "Osmanlı Kitap Sanatlarında La'lî Mürekkep Yapımı". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (28), 129-142.
- Yavuz, K. (2013). "Türk Şiirinde Nazire". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. (10), 359-424.
- Yazır, M. B. (1974). *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*. (Neşre Hazırlayan: Ecz. Uğur Derman). II. Kısım. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Ankara: Ayyıldız Matbaası A.Ş.
- Yeniterzi, E. (2010). "Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı -Prof. Dr. Turgut KARABEY Armağanı-*, 3, (5), 301-334.
- Yeşilbağ, S. (2019). "Muhibbî Dîvânı'nda Değerli Taşlar". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. (22), 689-712.
- Yıldırım, A. (2003). "Zıtlık Kavramı ve Divan Şiirinde Zerre-Güneş Sembolizmi". *Bilgi*, Bahar 25, 125-138.
- Yılmaz, E. (2013). *İzmir-Ödemiş'teki Türk-İslam Devri Mezar Taşları I-II*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı.